

Inundaties tachtigjarige oorlog in Zuidholland

1

- ▶ Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568–1648) speelden militaire inundaties (het opzettelijk onder water zetten van land) een cruciale rol in de verdediging en bevrijding van Zuid-Holland.
- ▶ In plaats van statische linies te bouwen, gebruikten de opstandelingen het water als een effectief wapen om het Spaanse leger te blokkeren of te verdrijven.
- ▶ De belangrijkste en meest ingrijpende inundaties in Zuid-Holland vonden plaats tijdens de vroege fase van de oorlog tijdens Beleg van Leiden 1574.
- ▶ Rotterdam werd een eiland in een binnenzee van minimaal dertig centimeter

Vernietiging van de middeleeuwse waterstaatkundige infrastructuur

2

- ▶ Toen Leiden in 1574 zwaar werd belaagd door de Spanjaarden, besloot de Staten van Holland op initiatief van Willem van Oranje om grote delen van Delfland en Schieland opzettelijk onder water te zetten (inundatie) om de Spaanse linies te doorbreken
- ▶ De dijkdoorbraken: Op 3 augustus 1574 keek Willem van Oranje persoonlijk toe hoe de eerste dijken langs de Hollandse IJssel bij Capelle aan den IJssel (vlak naast Rotterdam) werden doorgestoken.
- ▶ Ook de Maasdijken ten oosten van de stad en de dijken langs de Schie werden geopend

Onteigeningen Lovegebied

3

- ▶ De Rotterdamse Leuvehaven is direct verbonden met de enorme economische en maritieme bloei die Rotterdam doormaakte na het Ontzet van Leiden in 1574.
- ▶ Het graven van deze haven was een rechtstreeks gevolg van de groei van Rotterdam als strategische en commerciële Rotterdam als Geuzensterkte (1574-1609)
- ▶ Tijdens het Beleg van Leiden speelde Rotterdam een cruciale rol.
- ▶ In september 1574 werden de dijken bij Rotterdam en Capelle doorgestoken om het ommeland van Leiden onder water te zetten.
- ▶ De private geuzenvloot van platbodems vertrok vanuit Rotterdam om Leiden te bevrijden. Het Lovegebied werd Geuzenbasis.

Stadskerk Laurens geen poldercentrum meer

4

- ▶ De oprichting van de Oost- en Westnieuwlandse havens: Na de overwinning op 3 oktober 1574 en de oprichting van de Admiraliteit op de Maze in 1575 barstte de oude middeleeuwse binnenstad al snel uit haar voegen.
- ▶ Er was dringend behoefte aan meer overslagruimte voor de snelgroeiende internationale handel. De opstandelingen hadden deviezen nodig. Vandaar de nieuwe handelscompagnieën. Kantoren en stapelplaatsen. Admiraliteit in het Agnietenklooster aan de Botersloot.
- ▶ Van kreek tot bekade Leuvehaven (1594–1608): Oorspronkelijk was De Leuve een ondiepe natuurlijke kreek waar alleen platbodems konden varen.
- ▶ Vanwege de aanhoudende economische hausse gaven de Staten van Holland en West-Friesland in 1594 toestemming om de kreek uit te graven en te vergroten tot een volwaardige haven. In
- ▶ 1598 begon het daadwerkelijke graafwerk en in 1608 was de Leuvehaven voltooid, waarmee het de oudste gegraven haven van Rotterdam is. Het vormde het sluitstuk van de zogeheten Waterstad, de grootschalige havenuitbreiding buiten de oude stadsdriehoek

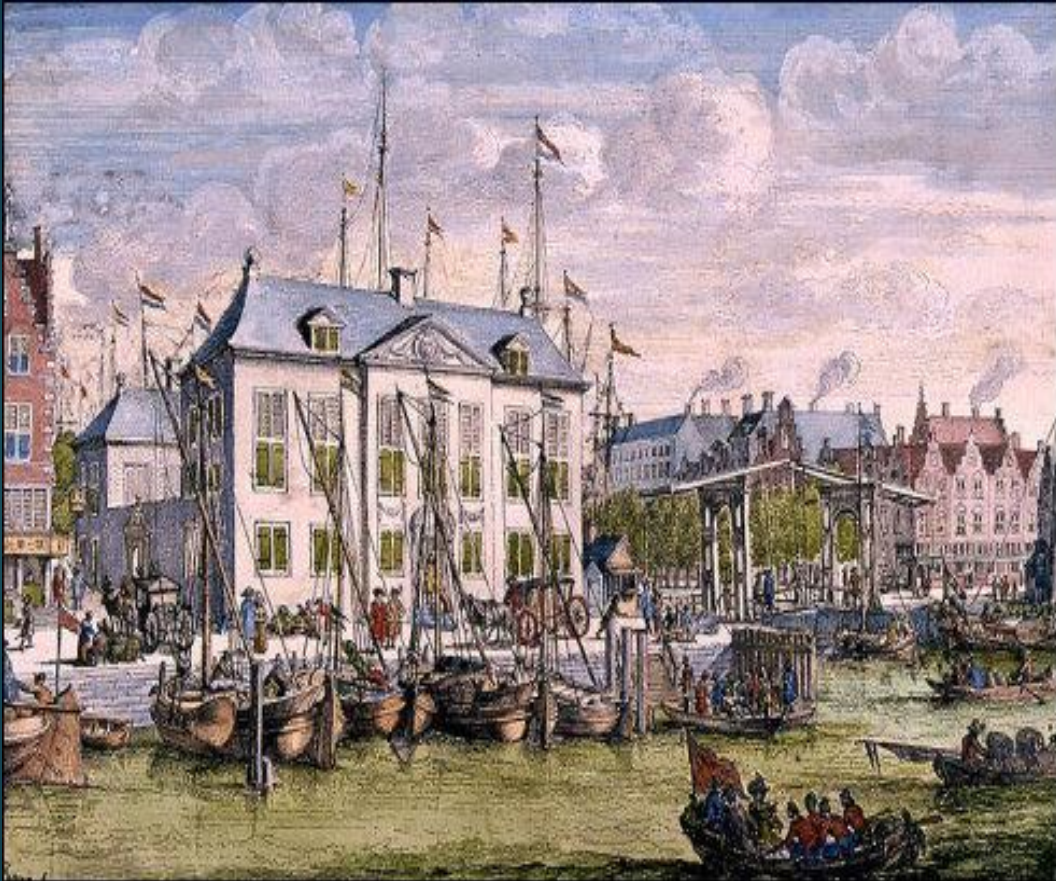
Rotterdam wil erkenning als reguliere havenstad, dus geen piratennest

5

- ▶ De stadsbestuurders willen De Laurens erkend zien als publiek regeringscentrum van de stad en de staten
- ▶ Vandaar dat zij vooral militaire bevelhebbers – admiraals – daar begraven willen hebben als respecteerde krijgsvoogden
- ▶ Met een volkerenrechtelijk erkende vlag liefst die van de Admiraliteit op de Maese dat een officieel krijgsmachtonderdeel is van de Republiek
- ▶ Daarom wordt veel werk gemaakt van de praalgraven als onderdeel van een publiek mausoleum,
- ▶ terwijl de stad er de promotieplechtigheden organiseert vanwege de Latijnse School uit het Cellenbroedersklooster

Deze marine wil kunnen convoyeren en dus militaire machtigingen krijgen

- ▶ Dat kan niet vanuit een bedehuis.
- ▶ Daarom moet haast gemaakt worden met een admiraliteitsgebouw los van de staatskerk.
- ▶ De Admiraliteit van Rotterdam ofte die Maese. Het was de oudste van de vijf Nederlandse Admiraliteiten die ten tijde van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden verantwoordelijk waren voor de oorlogsvoering ter zee en de bescherming van de handelsvloot. Ze int in- en uitvoerrechten zelfstandig. Ze staat los van de kerk.
- ▶ De admiraliteit werd in 1575 opgericht tijdens de Tachtigjarige Oorlog om Willem van Oranje militair te steunen op het water. In 1597 werd de definitieve structuur door de Staten-Generaal vastgelegd.

Verhouding kerk en staat problematisch tot 1796

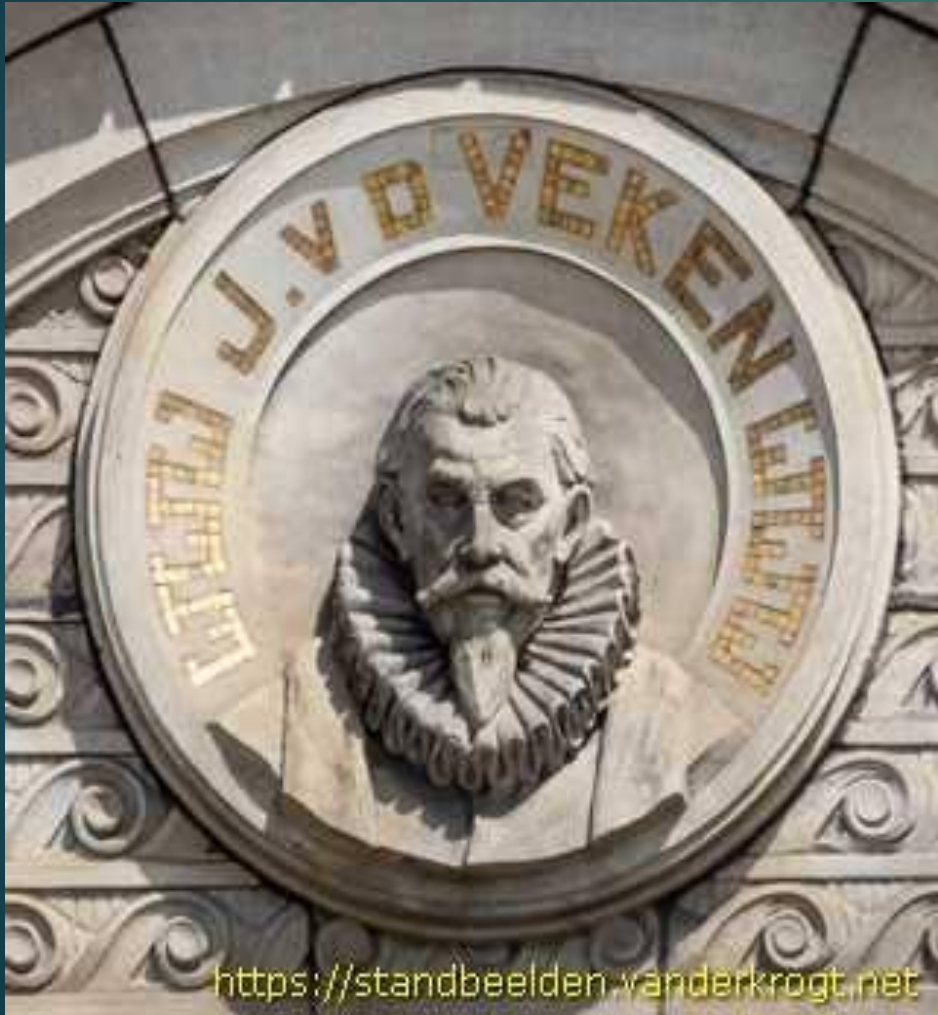
7

- ▶ Bedenk: de Engelsen, Spanjaarden en Portugezen hadden geen scheiding tussen kerk en staat.
- ▶ De Engelse vloot was dus een Anglicaanse vloot.
- ▶ De Hollanders willen geen gereformeerde vloot. Want ze zullen veel te maken krijgen met vreemde godsdiensten met wie toch handel gedreven moet worden en dus verdragen moeten worden gesloten.
- ▶ De religie die in De Laurens wordt beleden is die van de “heersende kerk”, de Nederduytsch Gereformeerde Gemeente.
- ▶ Dat is de religie die het zwaarmachtmonopolie van de staten kan invoeren. Maar het is zelfs niet de religie van een meerderheid. Die is trouwens rooms-katholiek.

Het conflict tussen remonstranten en contramonstranten gaat De Laurens voorbij

8

<https://standbeelden.vanderkrogt.net>

- ▶ Dominees van de heersende kerk zijn beambten van de gemeente, ze zijn geen rijksambtenaren (zoals in de Anglicaanse kerk de vicars zijn).
- ▶ De V.O.C. is een naamloze vennootschap die geen religie heeft of belijdt. Ze moet met Hindoe-maharadja's, shoghuns, soesoehans en sultans zaken kunnen doen.
- ▶ Dat wordt ook de statuur van het koloniaal gezag van de Hollanders in het Verre Oosten: de "Kumpenie" is a-religieus (en kan dus in opium handelen)
- ▶ Rooms en kunnen beambten worden. Ze kunnen alleen geen rijksambtenaren zijn. De belangrijke reder en VOC-beambte Johan Van der Veeken, een groot Rotterdams koopman, blijft altijd rooms en wordt via De Laurens een uitvaart gegund.

Van der Veeken als Rotterdamse beambte erkend in de voorgevel stadhuis

9

- ▶ Bij de bouw van het huidige stadhuis aan de Coolasingel (tussen 1914 en 1920) kreeg het portret van Johan van der Veeken een ereplaats.
- ▶ Zijn beeltenis is in reliëf te zien in een van de stenen medaillons aan de voorgevel, vlak naast andere historische iconen zoals Erasmus.
- ▶ Destijds werd hij beschouwd als hét schoolvoorbeeld van de vroege Rotterdamse ondernemingsgeest.
- ▶ Samen met Johan van Oldenbarneveldt, die onder hem is afgebeeld, regeerde hij Rotterdam

De Laurens krijgt zo een publieke stadsfunctie als huis van de gemeynt of meent

10

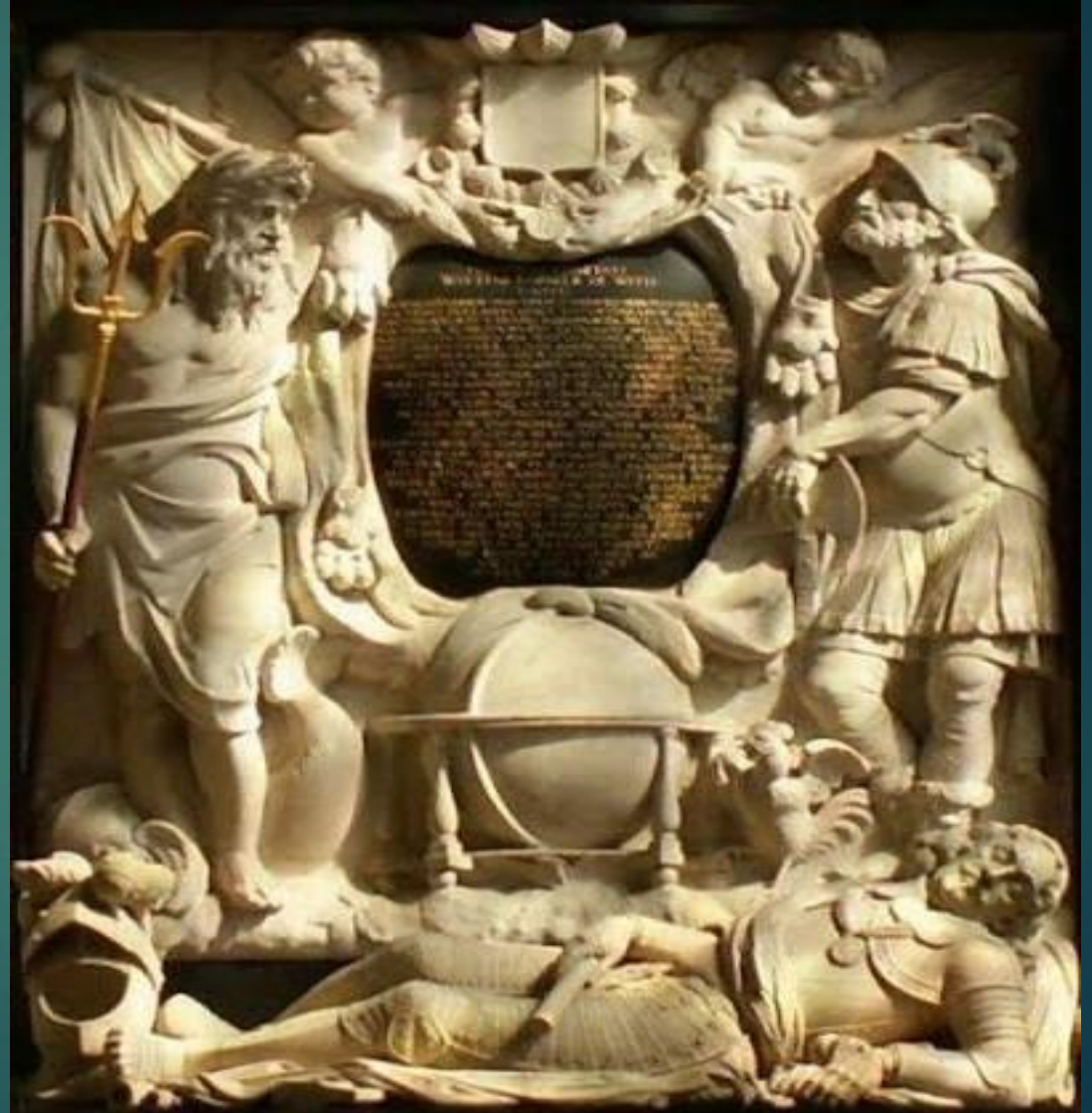

- ▶ De synode van Dordrecht had de calvinisten of gereformeerden gelijk gegeven: de kerk is over de overheid gesteld en kan haar disciplineren
- ▶ De regenten hadden daar bezwaar tegen maar konden de gevolgen ervan ontlopen
- ▶ Een Rotterdamse meerderheid van notabelen was het daar mee eens wegens de handelsperspectieven en vooral de assuranties bij de Londense Lloyd
- ▶ Geloofsvervolgingen waren nooit strafvorderlijk actueel in de zeven gewesten
- ▶ Wel in de generaliteitslanden maar daar waren ze afkoopbaar tegen elk aannemelijk bod
- ▶ Pas in 1813 komt hierin verandering mdat Souverein Vorst Willem hoofd der staatskerk wil zijn

De mausoleumfunctie van de Laurens

11

- ▶ De Laurenskerk in Rotterdam vervult van oudsher een belangrijke mausoleumfunctie als de laatste rustplaats en gedenkplek voor prominente historische figuren.
- ▶ In het bijzonder staat de kerk bekend om haar 17e-eeuwse praalgraven van Hollandse zeehelden die vochten voor de Admiraliteit van de Maze (Rotterdam).
- ▶ Deze monumenten dienden niet alleen als graf, maar ook als statussymbolen om de herinnering aan hun militaire daden en de maritieme macht van de Republiek levend te houden. Zie het memento Witte de With.
- ▶ De monumenten zijn wereldlijk georiënteerd en houden geen geloofsbelijdenis in.

De Laurens als academische promotieplaats

12

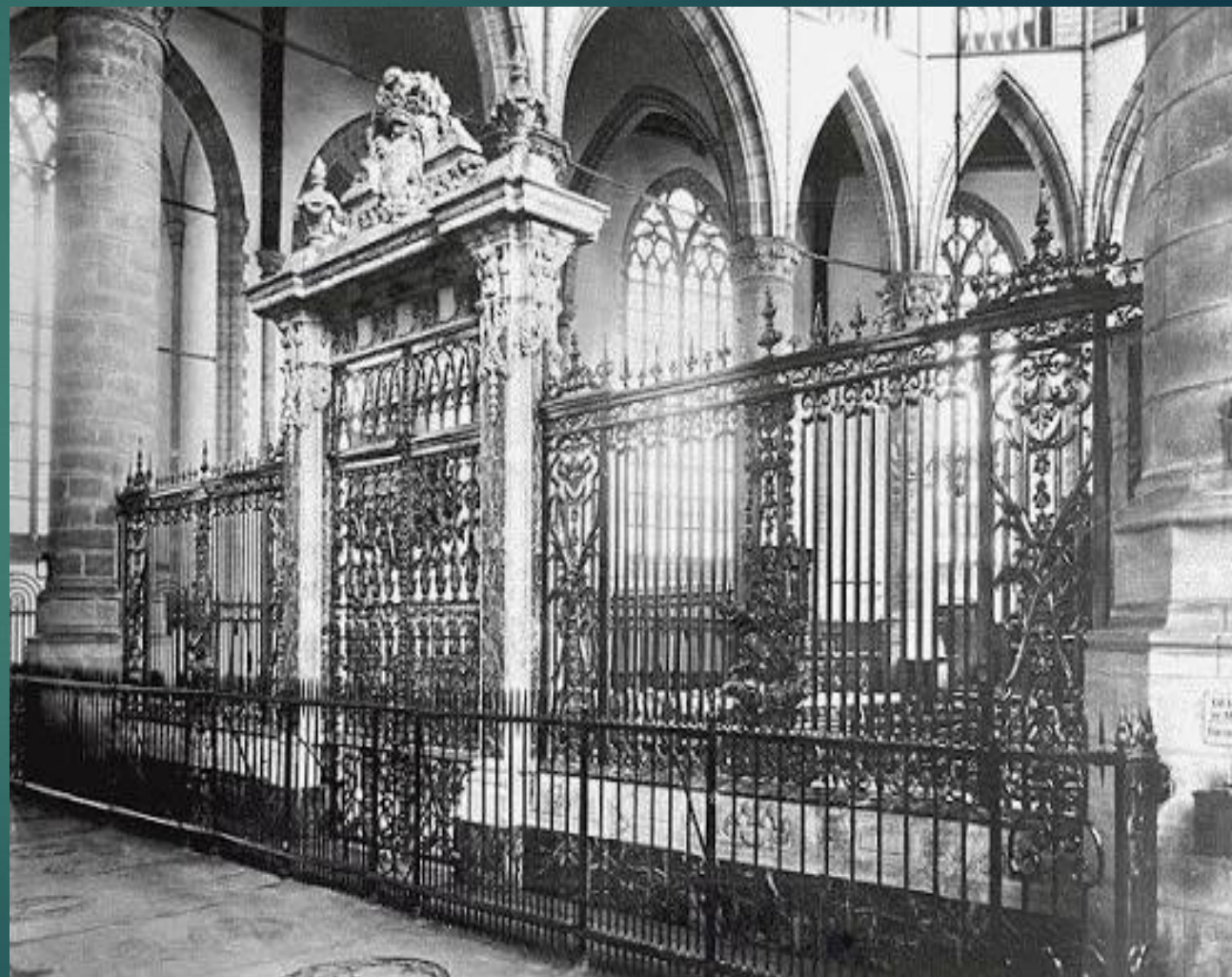

- ▶ Net als Amsterdam wilde Rotterdam een universiteitsstad worden. Het wilde een Athenaeum illustre.
- ▶ Waarom zou alleen Leiden dat voorrecht met de immuniteiten genieten?
- ▶ De graden zouden in het koor, het sanctum sanctorum uit de middeleeuwen worden gegund
- ▶ Afgeschermd van het schip, de seculiere ruimten voor het volk dat Het Woord aanhoorde in de preektruin
- ▶ Vandaar het koperen hek dat schip van koor scheidde. Het ging in de brand van 14 mei 1940 echter bijna volledig teloor. Resten staan nu nog in de trans.

De primi doen gratiassen in het koor

13

- ▶ Deze zin komt uit het bekende verhaal Gerrit Witse, een latere toevoeging aan de klassieke bundel Camera Obscura van Nicolaas Beets (geschreven onder zijn pseudoniem Hildebrand). Rotterdam wilde deze plechtigheid ook in Laurens' koor. Het hekwerk uit 1715 was mede daartoe bestemd.
- ▶ De Primussen: Dit zijn de leerlingen die als beste (primus) van hun klas eindigden op de Latijnse school.
- ▶ Gratiassen doen: Dit betekent Latijnse dankredes (gratias) uitspreken. De beste leerlingen moesten tijdens de plechtige overgang (de promotie) de curatoren van de school in het Latijn bedanken voor hun gekregen boekprijzen.

De Laurens als ontmoetingsplaats voor de meent

14

- ▶ De Middelburgse schilder en architect Daniël de Bieck (ca. 1610–1673) staat bekend om zijn gedetailleerde architectuurschilderijen van kerkinterieurs.
- ▶ Waar hij meestal denkbeeldige kerken (capricci) schilderde, maakte hij voor het interieur van de Grote of Sint-Laurenskerk te Rotterdam een uitzondering.
- ▶ De schilderijen tonen de kerk in protestantse staat na de Reformatie. De ruimte is sober ingericht en gevuld met figuren in 17e-eeuwse kleding die samenkomen, wandelen of met elkaar praten. Voor De Bieck is De Laurens publieke ontmoetingsplaats of praathuys.
- ▶ Het betreden ervan heeft geen religieuze betekenis zoals voor de rooms-katholiek die het gewijde schip betreedt na bekruisiging met wijwater.
- ▶ Een belijdenis hoeft niet verricht te zijn laat staan dat men lidmaat der heersende kercke zou moeten zijn.
- ▶ Hier kan de meent zonder bezwaren samenkomen.

De Rotterdamse meent handelsplaats

15

- ▶ De Meent is tegenwoordig een van de bekendste winkelstraten in het centrum van Rotterdam, maar de oorsprong van deze straat en de naam ervan liggen diep in de Rotterdamse middeleeuwen.
- ▶ Gemeenschappelijke grond: Het woord 'meent' (of 'mient') of "gemeynt" stamt al uit de middeleeuwen (gedocumenteerd vanaf 1285) en is een verkorting van gemeente.
- ▶ In die tijd verwees een meent specifiek naar een stuk grond voor gemeenschappelijk gebruik, vaak een weidegebied net buiten de vroege stadskern waar burgers hun vee mochten laten grazen.
- ▶ Hier heersten de marktvredes en de marktrechten bij koop, verkoop, beurtvaart, vruchtgebruik, huur en aanneming, die vroeger in het schip van De Laurensplaats hadden in presentie van Christus, die in het tabernakel toefde in hosties.

Een maatschappijbevestigende en restauratieve opstand 1568-1648

16

- ▶ Hoewel de Tachtigjarige Oorlog leidde tot de geboorte van een radicale nieuwe staatsvorm—de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden—was de achterliggende motivatie van de opstandelingen niet het creëren van een moderne, progressieve samenleving.
- ▶ In plaats daarvan vochten zij voor het herstel (restauratie) van oude privileges, rechten en maatschappelijke structuren die door de Spaanse koning Filips II werden bedreigd.
- ▶ De Nederlandse adel en de steden kwamen hiertegen in verzet. Zij beriepen zich op hun eeuwenoude privileges en plakaten (zoals de Blijde Inkomst in Brabant).
- ▶ Geen centrale regering, geen rechtseenheid en stedelijke belastingen. Geen universele fiscaliteiten. Geen rijkswaterstaat.
- ▶ Geen godsdienstoorlog.

De zeven provinciën bepalen wat de verhoudingen kerk en staat zullen zijn

17

- ▶ De restauratieve reactie: De opstand werd geleid door de traditionele elite: de hoge adel (zoals Willem van Oranje) en de rijke stedelijke burgerij (de regenten).
- ▶ Toen de Spaanse koning in 1581 officieel werd afgezworen met het Plakkaat van Verlatinghe, zocht men in eerste instantie zelfs naar een nieuwe vorst. De verloofde van Elisabeth I van Engeland bijvoorbeeld. Zodat Rotterdam de Engelse vloot kon inzetten.
- ▶ Pas toen dat mislukte, ontstond de Republiek. Binnen deze nieuwe staat bleven de bestaande machtsverhoudingen intact.
- ▶ De oligarchie van regenten en edellieden verschoof weliswaar van accent (de burgerij in het westen kreeg meer macht ten koste van de adel), maar van een sociale nivellering of macht voor het 'gewone volk' was absoluut geen sprake. Dus geen algemeen kiesrecht.

De toren van De Laurens publieke nutsinstelling

18

- ▶ Centraal waarschuwings- en brandweerhuis met uitkijkpost
- ▶ Het blijft daarom niet meer bij drie geledingen, een herinnering aan de triniteit
- ▶ Het wordt een prestige-object en ze moet de hoogste worden van de Randstad
- ▶ Daardoor gaat ze verzakken door te zware laatste geledingen
- ▶ De stad moet haar draaien en opkrikken, in het lood brengen en op schoeren verankeren 1651-1655

De opkrikking door Persoons (Per's Zoon)

19

- ▶ De verzakking (1645): De zware ondergrond van Rotterdam bleek destijds te zwak voor de kolossale stenen toren.
- ▶ Tijdens een hevige storm in 1645—nota bene tijdens een kerkdienst—verzakte de toren plotseling en kwam deze ongeveer een meter uit het lood te hangen.
- ▶ Omdat de stad bang was dat het stadsicoon volledig zou instorten, werd er een ambitieus herstelplan opgesteld.
- ▶ In 1651 begon men met de gigantische operatie. Met behulp van een vernuftig systeem van houten constructies, hefbomen en handkracht werd het fundament volledig opgekrikt en geschoord. Maar ze staat scheef op het koor gericht.

De kerkfabriek gemeentelijk middelpunt op een kunstmatig eiland

20

- ▶ Het Grotekerksplein extraterritoriale status die het middeleeuwse kerkhof ook had voor rechtsscharen tussen polderstad en waterstad
- ▶ In de omgeving daarvan gebouwen voor vreemde religies zoals de Schotse hoog- en laagkerk maar ook de Aszkenasische en Sefardim synagogen met hun onroerbare graven
- ▶ Oudkatholieken en Remonstranten vinden in de nabijheid hun heul
- ▶ Want in Europa bestaat tot 1920 geen godsdienstvrijheid die van overheidswege geborgd wordt
- ▶ De Schiedamse Dijk en de Zandstraat vlak in de buurt borgen de noden van de zeeman

Deze stadskerk krijgt op de toren van de keizer een nieuw wapen

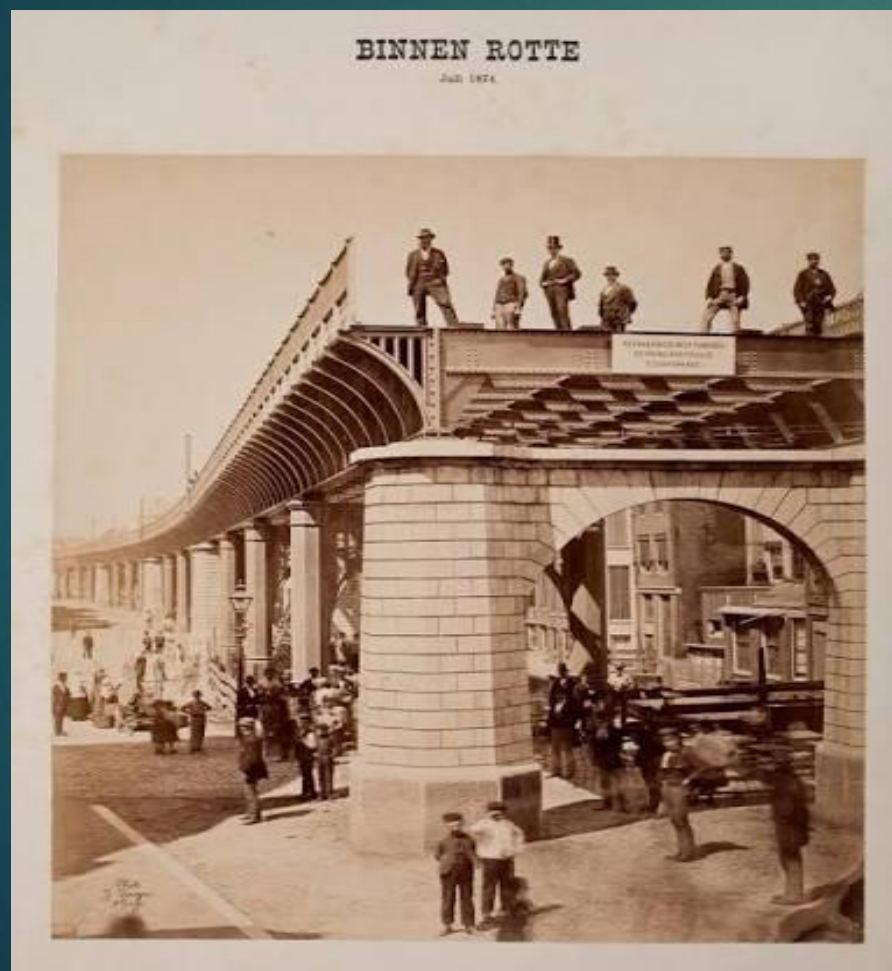
21

- ▶ Toevoeging van de drie bijen: Als 'stad van de eerste klasse' kreeg Rotterdam het recht om het typische heraldische symbool van Napoleons Empire te dragen: drie gouden bijen op een rood schildhoofd.
- ▶ De traditionele basis bleef behouden: Het uitgangspunt was het al bestaande traditionele wapen van Rotterdam (met de vier leeuwen en de groene/witte banen die de Rotte symboliseren). De Franse elementen werden hier simpelweg aan toegevoegd.
- ▶ Twee jaar prijken de bijen op de Laurenstoren
- ▶ Maar in de kerk werden met grof geweld graven en koorhek ontdaan van adellijke parafernalia

De spoorwegwetten-Van Hall waren ingrijpender voor De Laurens

22

- ▶ De Binnenrotte werd volledig gedempt tussen 1860-1870 hetgeen waterstaatkundig nogal wat betekende voor de getijden in het grondwater
- ▶ Daarna het vernagelde gietijzeren viaduct. De "luchtspoorweg", leidend naar de spoorbruggen over De Maas en de draaibrug Noordereiland
- ▶ De treinen denderden vlak achter de trans en verstoorden de erediensten
- ▶ Zodat de preekbeurten afgestemd moesten worden op de dienstregelingen van de Zuiderspoorwegmaatschappij
- ▶ De Delfse Vaart kreeg een overbelaste afwatersfunctie

De Binnenrotte was Rotterdams slagader voor binnenvaart

23

- ▶ Beurtvaartstapeling geschiedde bij de trans en zorgde voor veel nering
- ▶ Maar de XIXe eeuw had vrijwel geen sentiment voor bouwkundige organieke wording van steden
- ▶ De Zuiderspoorweg deelde de noordelijke stad in twee en was economisch niet zo belangrijk
- ▶ Omdat de stoomschroefsleepvaart naar Bazel het transitverkeer op Duitsland ging beheersen vanuit de Rijnhaven

Voor het personenverkeer was het viaduct wel belangrijk maar niet bedoeld

24

- ▶ Maar dat verstoorde de geheiligde zondagsrust en de dagritmes
- ▶ En de schemeringen onder het viaduct zorgden voor vigilerende prostitutie die daarvoor op de Schiedamse Dijk en in de Zandstraat bleven.
- ▶ De constructie was een unicum; het is de enige spoorlijn in de Nederlandse geschiedenis die dwars door een bestaande, historische binnenstad werd gebouwd.
- ▶ Huizen die voorheen aan het water lagen, stonden plotseling aan de voet van een massief ijzeren viaduct. En de trans ging verzakken door het gehei van de treinen.
- ▶ Tussen 1993 en 1994 werd het viaduct volledig gesloopt. De enorme open ruimte die hierdoor vrijkwam, vormt nu de moderne Binnenrotte

Door het bombardement van 14 mei 1940 moest de zeewaterkering zuidwaarts verlegd

25

- ▶ De Hoogstraat was geen functionele dijk meer in het waterstaatsplan.
- ▶ De Laurens lag nu voortaan ook decentraal in het stadsgewoel.
- ▶ De Hoogstraat werd een overbodig binnendijs construct dat de Waterstad niet meer beschermde tegen vlooden.
- ▶ De stadsarchitect Witteveen greep de verwoesting van de binnenstad aan om de waterveiligheid grootschalig aan te pakken.
- ▶ Het plan hield in dat de waterkering definitief werd verplaatst naar de oever van de Nieuwe Maas, specifiek langs de Boompjes en de nieuw aan te leggen Maasboulevard. Het Deltaplan bouwde dit uit bij het verzwaren van de dijklijnen.

